

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Формування граматичного компонента мовлення в учнів молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор

Виконавець: здобувач освіти Сом(л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Суліма Євгенія Володимирівна
Науковий керівник: Жадленко І.О.
Рецензент: Петрушов А.В.
Нормоконтроль: ___Юлія КЛОЧКОВА

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 57 с., 4 табл., 2 рис., 57 джерел, 1 додаток.

Об'єкт дослідження: граматичний компонент мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку та розробити методичні рекомендації для вчителів щодо впровадження дидактичних ігор в освітній процес молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, статистичні.

Формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку є надзвичайно важливим аспектом їхнього освітнього та соціального розвитку, оскільки граматичні навички є фундаментальною частиною мовленнєвого розвитку, які впливають на їхню здатність до ефективного спілкування, розуміння, вираження думок та ідей. Дослідження цієї теми дозволяє розробляти й впроваджувати індивідуалізовані підходи до навчання, які враховують особливості кожного учня, його потреби та можливості. Ефективні методи формування граматичного компонента сприяють не лише поліпшенню мовленнєвих навичок, а й підвищують самооцінку та соціальну адаптованість учнів, створюючи для них більше можливостей для успіху у навчанні та житті.

ГРАМАТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ МОВЛЕННЯ, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одне з головних завдань сучасних закладів загальної середньої освіти – формування комунікативної компетентності учнів. Учні мають володіти не лише теоретичними знаннями граматичних правил, а й уміти їх застосовувати у реальних мовленнєвих ситуаціях. Однак учні молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку часто зіштовхуються з труднощами у засвоєнні граматичних компонентів мовлення. Для подолання цих труднощів важливо використовувати індивідуалізований підхід до навчання, спрямований на розвиток комунікативних навичок кожного учня з урахуванням особливостей та потреб.

Більшість дослідників у галузі педагогіки та психології визначають поняття затримки психічного розвитку як пограничний стан між нормою та патологією розвитку. Цей стан характеризується тимчасовим відставанням, яке відповідає темпам біологічного дозрівання і може бути скоригованим за допомогою адекватної системи педагогічних заходів. Результати аналізу наукових праць авторів з питання розвитку мовлення в учнів молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, таких як О. Колишкін, Т. Ілляшенко, Т. Сак, В. Синьов, Н. Максимова, К. Мілютіна, В. Пісун, М. Певзнер, підкреслюють актуальність проблеми та необхідність розробки ефективних методів навчання.

Проблема мовленнєвого недорозвитку у дітей розроблялась та висвітлювалась у вітчизняній і зарубіжній літературі науковцями починаючи з 50-х років ХХ століття і до сьогодні (Р. Левіна, В. Орфінська, В. Воробйова, Н. Гаврилова, Б. Гріншпун, Л. Спірова, М. Шеремет, Є. Соботович, Л. Єфіменкова, К. Мастюкова, Г. Каше, Г. Чиркіна, Т. Філічова, Л. Трофименко, В. Тарасун, та ін.).

До проблеми формування саме граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку зверталися психолінгвісти, лінгвісти,

педагоги, методисти, дефектологи А. Богуш, Л. Калмикова, В. Тищенко, М. Шеремет.

Отже, питання корекції граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор потребує багатогранного дослідження та комплексного підходу. Це і зумовило вибір нашого дослідження, а саме: «Формування граматичного компонента мовлення в учнів молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор».

Об'єкт дослідження – граматичний компонент мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження – формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку та розробити методичні рекомендації для вчителів щодо впровадження дидактичних ігор в освітній процес молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Завдання дослідження:

1. Теоретично дослідити, вивчити та проаналізувати спеціальну психолого-педагогічну літературу з питання формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку
2. Емпірично дослідити розвиток граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку та проаналізувати результати дослідження.
3. Провести та проаналізувати корекційну роботу, щодо формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

4. Розробити методичні рекомендації для вчителів щодо впровадження дидактичних ігор в освітній процес молодших школярів із затримкою психічного розвитку для розвитку граматичного компонента мовлення.

Методи дослідження: теоретичні: теоретичні методи: вивчення та аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, аналіз анамнестичних даних, аналіз медичних даних, бесіди та консультації з батьками, спеціалістами з метою вивчення мовленнєвого анамнезу дітей; емпіричні методи: спостереження, опитування (бесіда), констатувальний та формувальний експерименти; статистичні методи: аналіз фактичного матеріалу, отриманого у процесі дослідження, кількісний та якісний аналіз даних.

Методологічне підґрунтя дослідження:

- аналіз генезису поняття «затримка психічного розвитку» (М. Певзнер, Т. Ілляшенко, Т. Сак);
- дослідження особливостей розвитку мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку (І. Мартиненко, О. Колишкін, В. Синьов, Н. Максимова, К. Мілютіна, В. Піскун);
- концепція про структуру мовних знань, механізми їх засвоєння та особливості оволодіння мовленнєвою діяльністю на практичному рівні в процесі нормального і порушеного онтогенезу (І. Брушневська, М. Жинкін, Р. Левіна, О. Леонтьєв, С. Максименко, Ю. Рібцун);
- методика діагностики стану сформованості граматичного компонента мовлення (тест «Розуміння граматичних структур», модифікований тест «Утворення множини іменників», модифікований тест «Імітація граматичних структур») (за Ю. Рібцун).

Емпіричне дослідження проводилось на базі Запорізької гімназії № 32 Запорізької міської ради.

Апробація результатів дослідження:

V Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу», 18-19 квітня 2024 р., м. Запоріжжя.

Структура магістерської роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 57 сторінок, із них 48 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

У першому розділі дослідження було здійснено аналіз теоретичних основ формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. На основі вивчення лінгвістичної, психолого-педагогічної та дефектологічної літератури визначено, що мовлення є багатокomпонентною системою, розвиток якої тісно пов'язаний із когнітивними, емоційними та соціальними аспектами. Зокрема, формування граматичних навичок у дітей із затримкою психічного розвитку ускладнене через особливості функціонування центральної нервової системи, обмежений мовленнєвий досвід та недостатню мотивацію до комунікації. Виявлено, що такі діти демонструють характерні труднощі у вживанні граматичних конструкцій, зокрема неправильне узгодження слів, обмежений лексичний запас, спрощення синтаксичних структур та недостатню сформованість зв'язного мовлення. Також підкреслено важливість врахування сенсомоторних і когнітивних порушень, які впливають на засвоєння граматичних норм. Окрему увагу приділено використанню дидактичних ігор як ефективного засобу навчання. Встановлено, що ігрові технології сприяють активізації мовленнєвої діяльності, стимулюють інтерес до навчання та забезпечують інтеграцію граматичних знань у практичну мовленнєву діяльність. Завдяки ігровим методам можна враховувати індивідуальні потреби учнів, забезпечувати доступність і поступовість навчання. Аналіз теоретичних джерел дозволив сформулювати ключові підходи до розробки програми корекційної роботи, орієнтованої на формування граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. Це забезпечує основу для подальших емпіричних досліджень і створення ефективних методик навчання, спрямованих на підвищення комунікативних можливостей дітей.

У другому розділі було представлено результати дослідження стану розвитку граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, проведеного на базі Запорізької гімназії № 32. Констатувальний експеримент дозволив встановити рівень сформованості граматичних навичок у двох групах дітей: експериментальній та контрольній. Випробувані методики, такі як тест «Розуміння граматичних структур», «Утворення множини іменників» та «Імітацію граматичних структур» дозволили чітко визначити рівень сформованості мовленнєвих навичок та виділити групи дітей за їхніми показниками.

В контрольній групі 33,3% дітей мали початковий рівень, 50% – задовільний, 16,7% – високий рівень сформованості граматичного компонента мовлення. В експериментальній групі 83,3% дітей перебували на початковому рівні, 16,7% – на задовільному, а високий рівень був відсутній. Діти експериментальної групи мали суттєві труднощі у розумінні граматичних конструкцій, таких як узгодження іменників з прикметниками та числівниками, вживання дієслів у різних часах і формах, а також побудова зв'язних речень. Спостерігалися проблеми з формуванням множини іменників, використанням прийменників і правильним вживанням відмінкових форм.

Дослідження підтвердило, що традиційні підходи навчання у контрольній групі забезпечують незначний прогрес у розвитку граматичних навичок, тоді як результати в експериментальній групі показали критичну потребу в цілеспрямованій корекційній роботі. Отримані результати підтвердили актуальність і доцільність розробки спеціальної програми для розвитку граматичного компонента мовлення через інтерактивні методи навчання, зокрема дидактичні ігри. Це дозволить забезпечити ефективну підтримку дітей із затримкою психічного розвитку та сприятиме покращенню їхньої мовленнєвої компетентності. Дані другого розділу слугуватимуть основою для розробки і впровадження формувального експерименту,

спрямованого на підвищення рівня граматичних навичок у дітей, а також для підготовки методичних рекомендацій для педагогів.

У третьому розділі дослідження було висвітлено результати формувального експерименту, розроблено і впроваджено програму розвитку граматичного компонента мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, а також надано методичні рекомендації для вчителів. Завдяки систематичному впровадженню корекційної програми, побудованої на основі дидактичних ігор, було досягнуто значних змін у розвитку граматичних навичок дітей експериментальної групи. Кількість дітей із початковим рівнем сформованості граматичного компонента зменшилася з 83,3% до 16,7%. Частка дітей із задовільним рівнем зросла з 16,7% до 66,6%. З'явилася група дітей із високим рівнем сформованості (16,7%), яка на початку експерименту була відсутня.

Програма базувалася на використанні інтерактивних дидактичних ігор, таких як «Чарівна скринька слів», «Склади речення», «Хто що робить?», що дозволило забезпечити практичну спрямованість і зацікавленість учнів. Вона охоплювала такі аспекти граматики, як узгодження іменників із прикметниками та числівниками, утворення множини іменників, вживання дієслів у різних часах і формах, побудову зв'язних речень тощо.

Було розроблено комплекс рекомендацій для вчителів, що включає поради щодо організації ігрової діяльності, адаптації завдань відповідно до рівня розвитку дітей та систематичності використання ігор у навчальному процесі. Важливий акцент зроблено на мотивації дітей та створенні інтерактивного середовища для розвитку мовлення.

Впровадження програми та ігрових методик не лише покращило граматичні навички дітей, але й сприяло їхньому емоційному розвитку, підвищенню впевненості у власних силах, формуванню позитивного ставлення до навчання та спілкування. Результати третього розділу підтвердили ефективність використання дидактичних ігор у корекційній роботі з молодшими школярами із затримкою психічного розвитку. Отримані

дані свідчать, що впровадження спеціальних програм, орієнтованих на ігрові методики, дозволяє суттєво покращити сформованість граматичного компонента мовлення.

Надана методична підтримка вчителям сприяє поширенню даного підходу в практику роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку, забезпечуючи їхню успішну адаптацію в навчальному середовищі та розширенню комунікативних можливостей.